

WSTĘP

Wśród licznych tematów dyskutowanych w czasie posiedzeń Komisji Kultury Słowian Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie znalazły się pytania o znaczenie oraz formy postaw heroiczych i męczeńskich na obszarze szeroko pojętej Słowiańszczyzny. Niniejszy tom jest poświęcony właśnie tym zagadnieniom.

Różnorodność geograficzna, kulturowa, religijna, wielość systemów politycznych, a także wstrząsy dziejowe i przemiany mentalnościowe u Słowian prowadziły do stałej aktualizacji paradygmatu heroicznego wywodzącego się ze starożytności, kiedy to słowo heros (gr. *ἥρως*) oznaczało bohatera zrodzonego ze związku bóstwa i śmiertelnego człowieka. Antyczni herosi, jakkolwiek sami byli śmiertelni, to poprzez swoją bliskość z Olimpem stawali się kimś w rodzaju pośredników między światem śmiertelników i bogów. Dumni, wolni, silni, śmiali, gotowi na poświęcenie dla innych, wyznający wysokie, choć przemijające wartości, byli zdecydowani cierpieć i umierać za ich zwycięstwo. Starożytni herosi nie byli idealni, mieli wady, popełniali błędy, które czasami nawet stawały się przyczyną tragedii dla nich samych lub ich otoczenia, poddawani też byli, jak Herakles, doświadczeniom i próbom, z których mimo ponoszonych kosztów wychodzili zwycięsko. Nagrodą dla nich była najczęściej ziemską sławą.

Wizja herosa i heroizmu nabrała nowego wymiaru w tradycji żydowskiej i chrześcijańskiej. Starotestamentalny wzór bohaterski odpowiada wysokim wymaganiom Tory, a jego punktem odniesienia staje się świętość Jahwe. Biblijny bohater to człowiek, który został wybrany przez Boga i na ten wybór odpowiedział pozytywnie. Poświęcił się on Stwórcy i, choć czasem bywał słaby, to mocy dodawał mu Boży charyzmat, który działał w jego osobie. Bohaterowie biblijni (a także bohaterki), mimo związku z Bogiem, wielokrotnie okazują się zatem postaciami dalekimi od ideału, błądzą, upadają, czasem ich rola nie polega na pozytywnym oddziaływaniu, lecz na byciu wyrzutem sumienia dla innych. Także w Nowym Testamencie wezwanie do heroizmu nie oznacza dla człowieka wyzbycie się ludzkich słabości. Jako istota słaba bohater biblijny często nie może sam być przykładem. Jego rolę

staje się dawanie świadectwa recepcji Bożych przykazań i poruszanie ducha ich adresatów.

O wzorcu bohatera ze Starego i Nowego Testamentu, jego metamorfozach i kontekstach hebrajskich oraz grecko-rzymskich, a także o przemianach w postrzeganiu męstwa i męczeństwa w tradycji judeochrześcijańskiej mówi artykuł Łukasza Laskowskiego otwierający niniejszy tom.

Kolejny tekst z prezentowanego zbioru, autorstwa Małgorzaty Abassy, podejmuje próbę zdefiniowania pojęcia męczeństwa w szyickim islamie. W kontekście kultury rusko-prawosławnej artykuł Jakuba Kudronia poddaje analizie zagadnienie świętości postrzeganej jako odmiana heroizmu duchowego. Zmagania dziewiętnastowiecznej historiografii rosyjskiej z kontrowersjami wokół heroizmu Jozafata Kuncewicza prezentuje opracowanie Norberta Morawca, a norwidowskie ujęcie heroizmu przedstawia Agnieszka Ziółowicz.

Pięć studiów z niniejszego zbioru przywołuje postacie realnych współczesnych bohaterów, ich dylematy i nauczanie. Wśród nich są: prawosławny męczennik Joann Wostorgow, walczący o ratowanie świętej Rusi – Rosji przed bolszewikami, na temat którego pisze Urszula Cierniak, prawosławny hierarcha i emigrant Antoni Bloom, który zaprezentowany został w niniejszym tomie przez księdza diakona Aleksego Kucego, polski ksiądz katolicki niedawno zaliczony w poczet błogosławionych – Władysław Bukowiński – zesłaniec z Kazachstanu, którego opisuje ks. Jan Nowak, wicepostulator procesu beatyfikacyjnego ks. Bukowińskiego. W prezentowanej publikacji jest też opracowanie Bożeny Pindus na temat świętego doktora rosyjskich więźniów i katorżników Friedricha Josepha Haassa – katolika z Niemiec, pracującego z bezgranicznym poświęceniem dla najbardziej krzywdzonych i poniżanych. Heroizm piekła łagrów zgotowanego ludziom sprzeciwiającym się totalitarnej przemocy systemu sowieckiego przybliży studium Anny Rażny, zaś publikacja Beaty Biel kieruje czytelnika ku temu modelowi bohatera, którego system totalitarny próbował lansować w okresie powojennym w Polsce.

Współczesne odrodzenie ideału „heroicznej świętości” i mit bohatera w kulturze Rosji i Polski ukazuje przez pryzmat literatury tych krajów Józef Kuffel. Wojenne bohaterstwo i rosyjskie rozliczenie z antyheroizmem drugiej wojny światowej w twórczości Josifa Brodskiego analizuje tekst Olega Fiedotowa. Maciej Czerwiński przynosi czytelnika do Serbii, by na przykładzie prozy o drugiej wojnie światowej ukazać współczesny serbski spór o heroizm.

Jedną z odmian heroizmu jest heroizm dnia codziennego, którego wagę podkreślał w swoim nauczaniu papież Jan Paweł II. Katarzyna Duda stawia pytanie o heroizm polegający na zmaganiu się z codziennością, naturą, pokonywaniu barier i trudności, obronie ideałów, stawianiu czoła przeciwnościom losu i analizuje go w kontekście

współczesnej literatury rosyjskiej. Z kolei rozważania Bartłomieja Brązkiewicza kierują czytelnika ku kreowaniu literackich obrazów Petersburga jako miasta bohatera.

Przemierzając kolejne stulecia od starożytności po czasy współczesne, autorzy tomu pokazali ciekawą panoramę zarówno realnych postaci heroicznych, jak i literackich oraz artystycznych kreacji wzorców bohatera, umieszczając je w kontekście skomplikowanej historii, sporów ideologicznych, rozliczeń z przeszłością i teraźniejszością.

Urszula Cierniak

